भारतातील व्याघ्र प्रकल्प

- जगातील 80% वाघ भारतात आहेत. 2006 मध्ये सुमारे 1,400 वाघ होते जे 2018 मध्ये 3,000 पर्यंत वाढले. चौथ्या अखिल भारतीय व्याघ्र अंदाजानुसार (AITE), भारतात 2967 वाघ आहेत. भारतातील व्याघ्र प्रकल्प 1973 मध्ये स्थापन करण्यात आले होते आणि ते प्रोजेक्ट टायगरद्वारे शासित केले जातात, जे राष्ट्रीय व्याघ्र संरक्षण प्राधिकरणाद्वारे व्यवस्थापित केले जातात. 2022 पर्यंत, 53 संरक्षित क्षेत्रांना व्याघ्र प्रकल्प म्हणून नियुक्त केले गेले आहे. आजच्या लेखात आपण भारतातील व्याघ्र प्रकल्पांची यादी बघणार आहोत.
- भारतात जगातील 80 टक्के वाघांचे वास्तव्य आहे. 2006 मध्ये 1,411 वाघ होते जे 2010 मध्ये 1,706, 2014 मध्ये 2,226 आणि 2018 मध्ये 2,967 झाले.
- वन्यजीव संरक्षण कायदा 1972 च्या कलम 38 व्ही (1) [38V (1)] अन्वये "राज्य सरकार व्याघ्र संवर्धन प्राधिकरणाच्या शिफारशीनुसार एखाद्या क्षेत्राला व्याघ्र प्रकल्प म्हणून अधिसूचित करेल". त्यामुळे राज्याला शिफारस स्वीकारणे बंधनकारक ठरते.
- राष्ट्रीय व्याघ्र संवर्धन प्राधिकरणाची शिफारस आणि राष्ट्रीय वन्यजीव मंडळाची मान्यता वगळता व्याघ्रप्रकल्पाच्या हद्दीत कोणताही बदल केला जाणार नाही.
- राष्ट्रीय व्याघ्र संवर्धन प्राधिकरणाची मान्यता आणि राष्ट्रीय वन्यजीव मंडळाची मान्यता वगळता सार्वजनिक हित वगळता कोणत्याही राज्य सरकारने व्याघ्रप्रकल्पाची अधिसूचना रद्द करू नये.
- अलीकडेच, राष्ट्रीय व्याघ्र संरक्षण प्राधिकरणाने (एनटीसीए) गुरु घासीदास राष्ट्रीय उद्यान आणि तामोर पिंगला वन्यजीव अभयारण्याचा एकत्रित भाग म्हणून छत्तीसगढमध्ये असलेल्या भारताच्या नवीन व्याघ्र प्रकल्पाला मान्यता दिली. भारतातील हा 53 वा व्याघ्र प्रकल्प आणि छत्तीसगडमधील चौथा व्याघ्र प्रकल्प असेल.

भारतातील व्याघ्र प्रकल्पांची यादी (List of Tiger Reserves in India)

भारतातील व्याघ्र प्रकल्पांची अद्ययावत यादी खालीलप्रमाणे:

अनु. क्र.	व्याघ्र प्रकल्प (निर्मितीचे वर्ष)	राज्य	वाघांची लोकसंख्या, 2018	एकूण क्षेत्रफळ (चौ.कि.मी. मध्ये)
1	बांदीपूर (1973-74)	कर्नाटक	120	1456.3
2	कॉर्बेट (1973–74)	उत्तराखंड	215	1288.31
3	कान्हा (1973–74)	मध्य प्रदेश	80	2051.79
4	मानस (1973–74)	आसाम	11	3150.92
5	मेळघाट (1973–74)	महाराष्ट्र	25	2768.52
6	पलामाऊ (1973-74)	झारखंड	3	1129.93
7	रणथंबोर (1973-74)	राजस्थान	37	1411.29
8	सिमिलीपाल (1973-74)	ओडिशा	3	2750
9	सुंदरबन (1973–74)	पश्चिम बंगाल	68	2584.89
10	पेरियार (1978–79)	केरळ	20	925
11	सारिस्का (1978-79)	राजस्थान	9	1213.34
12	बक्सा (1982-83)	पश्चिम बंगाल	2	757.9
13	इंद्रावती (1982–83)	छत्तीसगड	12	2799.07
14	नामदफा (1982-83)	अरुणाचल प्रदेश	11	2052.82
15	दुधवा (1987–88)	उत्तर प्रदेश	58	2201.77

16	कालाकड-मुंदनथुराई (१९८८-८९)	तामिळनाडू	10	1601.54
17	वाल्मिकी (1989-90)	बिहार	40	899.38
18	पेंच (1992–93)	मध्य प्रदेश	43 (contiguous with Maharashtra)	1179.63
19	ताडोबा-अंधारी (1993-94)	महाराष्ट्र	115	1727.59
20	बांधवगढ (1993-94)	मध्य प्रदेश	63	1598.1
21	पन्ना (1994–95)	मध्य प्रदेश	17	1578.55
22	डंपा (1994-95)	मिझोराम	0	988
23	भद्रा (1998-99)	कर्नाटक	22	1064.29
24	पेंच (1998–99)	महाराष्ट्र	35 (contiguous with Madhya Pradesh)	741.22
25	पक्के (1999-2000)	अरुणाचल प्रदेश	7	1198.45
26	नामेरी (1999-2000)	आसाम	5	344
27	सातपुडा (1999-2000)	मध्य प्रदेश	26	2133.3
28	अनामलाई (2008-09)	तामिळनाडू	13	1479.87
29	सीतानदी (2008-09)	छत्तीसगड	4	1842.54
30	सातकोसिया (2008-09)	ओडिशा	3	963.87
31	काझीरंगा (2008-09)	आसाम	103	1173.58
32	आचानकमार (2008-09)	छत्तीसगड	11	914.01
33	दांडेली-अंशी व्याघ्र प्रकल्प (काली) (2008-09)	कर्नाटक	5	1097.51
34	संजय (2008-09)	मध्य प्रदेश	8	1674.5
35	मुदुमलाई (2007)	तामिळनाडू	103	688.59
36	नागरहोल (2008-09)	कर्नाटक	101	1205.76
37	पारंबीकुलम (2008-09)	केरळ	19	643.66
38	सह्याद्री (2009-10)	महाराष्ट्र	7	1165.57
39	बिलिगिरी रंगनाथाचे मंदिर (२०१०-११)	कर्नाटक	68	574.82
40	कवल (2012-13)	तेलंगणा	-	2019.12
41	सत्यमंगलम (2013-14)	तामिळनाडू	72	1408.4
42	मुकंद्र हिल्स (2013-14)	राजस्थान	-	759.99
43	नवेगाव (2013–14)	महाराष्ट्र	7	653.67
44	नागार्जुनसागर-श्रीशैलम (1982-83)	आंध्र प्रदेश	74	3296.31
45	अमराबाद (2014)	तेलंगणा	-	2611.39
46	पीलीभीत (2014)	उत्तर प्रदेश	65	730.24
47	Bor (2014)	महाराष्ट्र	5	138.12
48	राजी (2015)	उत्तराखंड	-	1075.17
49	ओरंग (2016)	आसाम	-	492.46

50	कमलांग (2016)	अरुणाचल प्रदेश	-	783
51	श्रीविल्लिपुथुर - मेगामलाई (2021)	तामिळनाडू	14	1016.57
52	रामगड विषधारी (2021)	राजस्थान	35	252
53	गुरु घसीदास राष्ट्रीय उद्यान आणि तमोर पिंगला वन्यजीव अभयारण्य (2021)	छत्तीसगड	-	466.67

व्याघ्र प्रकल्प नकाशा (Tiger Reserves Map)

भारतातील व्याघ्र प्रकल्पांची ठिकाणे दाखवणारा नकाशा:

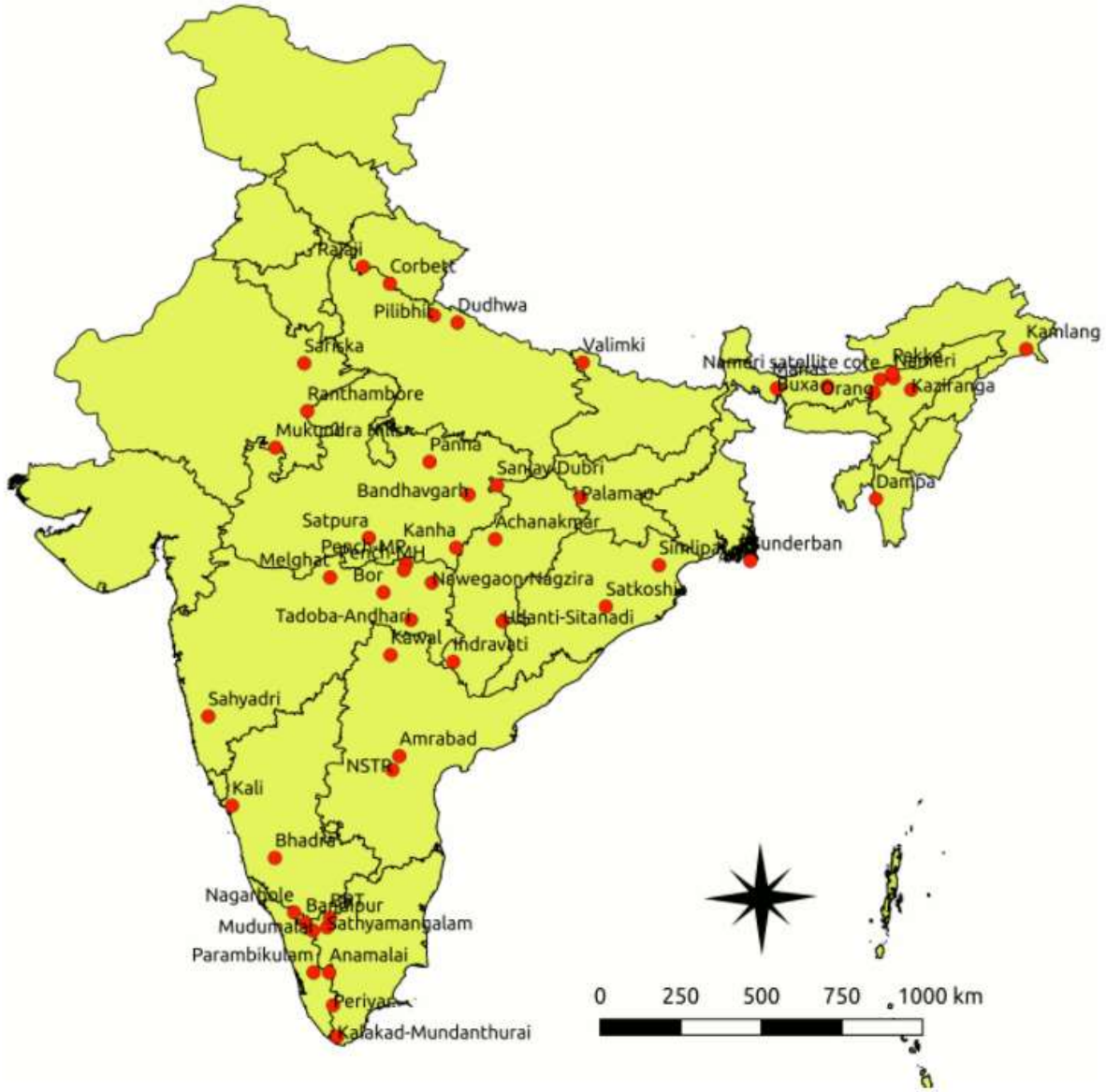

Source: ntca